

2022, Vol. 3(2), 341-350
© The Author(s) 2022
Article reuse guidelines:
<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>
DOI: 10.47613/reflektif.2022.74
Article type: Commentary Article

Received: 25.05.2022
Accepted: 30.05.2022
Published Online: 01.06.2022

Işıl Arıcan*, Selim Badur**

Bilgi Düzensizlikleri ve İnfodemi İçin Bir Örnek: Aşı Karşıtlığı *An Example of an Infodemic and a Science Disinformation: Vaccine Denialism*

Öz

Günümüzdeki “aşı karşıtlığı” yeni olmamakla birlikte, özellikle dijital ortamda yayılan yanlış bilgiler önemli bir güven sorunu yaratmaktadır. Aşıların enfeksiyon hastalıkları ile mücadelede en etkili koruma yöntemi olduğunu vurgulayabiliriz; birçok ölümü engellediği gibi kimi coğrafyalarda ortadan kaldırılan hastalıklar da olmuştur. Aşılar konusunda olumsuzluklar büyük oradan bilimsel verilere dayanmamakta ve bu haberler bireyleri ve toplumları aşından soğutma riskini yaratmaktadır. Aşı karşıtlığını körükleyen etmenler arasında toplumsal hafıza zayıflığı, ebeveynlerin güvenlik ve etkinlik endişeleri, doğallık arayışı, bilime ve bilim süreçlerine güvensizlik ve komplo kuramları yer alır. İnanılan komplo kuramlarının mantığına ilişki soruların yöneltilmesi bu inançlarla mücadelede etkili olabilir.

Abstract

Even though “anti-vaccination” views are not new, the abundance of misinformation regarding the vaccines in the digital environment erodes the trust to vaccines even further. Vaccines have been one of the most effective measures against infectious diseases, they prevented many deaths and eradicated deadly diseases in some areas. Most of the hesitancy against vaccines have no scientific background whatsoever, and these unfounded misinformative claims contribute to vaccine hesitancy further for individual and societies. Some of the main factors that leads to anti-vaccination stance or vaccine hesitancy are loss of collective memory regarding the dangers of infectious diseases, concerns around safety and efficiency of vaccines, naturalistic fallacy, mistrust in science and scientific process and conspiracy theories. Prompting questioning the logic behind the conspiracy theories might be effective against vaccine disinformation.

Anahtar kelimeler

Aşı, aşı karşıtlığı, tıbbi dezenformasyon, komplo teorileri, aşı güvenliği, aşı çekimserliği

Keywords

Vaccines, anti-vaccination movement, medical misinformation, conspiracy theories, vaccine safety, vaccine hesitancy

* Yalansavar.org, isil.arican@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3676-8594.

** İstanbul Üniversitesi (emekli öğretim Üyesi), selimbador2015@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0490-7203.

Giriş

Bilgi düzensizlikleri ve infodemi sorununun tıp alanındaki en ciddi (ve tehlikeli) yansımasını, “Aşı Karşıtlığı” konusunda görmekteyiz. COVID-19 pandemisi süresince, salgından kurtulmanın yadsınmaz biçimde en önemli silahı olan aşılarda konusunda çıkartılan ve sorumsuzca yayılan yalan / yanlış haberler, sorunun önemini yeniden gözler önüne sermiş; farklı oranlarda da olsa hemen tüm ülkelerde, bu tip söylevlerin yarattığı olumsuzlukların verdiği hasar bir kez daha anlaşılmuştur (Arce, vd., 2021). Yaşanan süreçte, post modern dünyanın değer yargıları bağlamında, popülist ve kanıta dayanmayan söylevler, özellikle dijital ortamda süratle yayılma olanağı bulmuş ve sonuçta aşılar güven duymayan bir kesimin oluşmasına zemin hazırlanmıştır.

“Aşı karşıtlığı” konusu irdelenirken geçmişten günümüze olup bitenlere göz atmak ve bu soruna nasıl çözüm bulunabileceğini araştırmak uygun olacaktır. Aşı uygulamalarının, 20. yüzyılda tüm ülkelerdeki ortalama yaşam beklentisini ve kalitesini artıran en önemli tıbbi uygulamalardan biri olarak kabul edilmesine karşın, “aşı karşıtlığı tarihinin” en az aşılardan kadar geriye gittiğini biliyoruz. Nitekim ilk aşılama uygulamasının çiçek hastalığına karşı Edward Jenner tarafından gerçekleştirilmesinden bu yana, aradan geçen 200 yıla rağmen bugün de benzer iddialar aşı karşıtı gruplar tarafından dile getirilmektedir ve bu iddialar nedeniyle kafası karışan, aşılar tereddütlü yaklaşan pek çok birey olduğu görülmektedir. Hatta gelişmiş ülkelerde artan aşı karşıtlığı ya da tereddütü nedeniyle yakın zamana dek ortadan kalktı denebilecek hastalıkların teker teker hortladığını ve aşılama oranı düşen gruplarda ciddi salgınların yeniden ortaya çıktığını görüyoruz. Tüm bu tarihsel sürecin ilginç yanı, 19. yüzyıldaki anti-aşı söylevlerinin, 21. yüzyıldakiler ile büyük oranda örtüşmesidir (Wolfe ve Sharp, 2002).

Enfeksiyon hastalıkları ile mücadelede, aşıların en etkili koruma yöntemi olduğu yadsınmaz bir gerçektir. Nitekim Dünya Sağlık Örgütü (*World Health Organization*; DSÖ) ve Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi (*Center for Diseases Control and Prevention*; CDC) gibi kuruluşların raporlarında da belirtildiği gibi aşılar sayesinde, en azından gelişmiş ülkelerde, zaman içinde bir dizi enfeksiyon hastalığının görülme sıklığında önemli azalmalar kaydedilmiş; 1974 yılında DSÖ tarafından başlatılan “Genişletilmiş Bağışıklama Programı” (*Expanded Programme on immunization-EPI*) kapsamında, difteri, boğmaca, kızamık, çocuk felci, tetanoz ve tüberküloz aşılarının yaygın kullanımı milyonlarca ölümü engellemiş; polio örneğinde olduğu gibi bazılarının Avrupa kıtası gibi belirli coğrafyalarda ortadan kaldırılması mümkün olmuş; çiçek hastalığı gibi bazılarının ise dünya üzerinden eradikasyonu sağlanmıştır (Plotkin ve Plotkin, 2008, s. 1; Salisbury ve Spika, 2008, s. 1511; Plotkin, 2005: S5).

Tüm bu olumlu gelişmelere karşın uzun yıllardan beri bazı çevreler aşı kavramına kuşkuyla yaklaşmışlar; etkinliğini tartışmanın yanı sıra ciddi olumsuzluklara neden olabileceğini savunarak, özellikle etiolojisi bilinmeyen bazı patolojilerden aşıları sorumlu tutmuşlar ve sonuçta sistematik olarak aşılama kavramına karşı çıkmayı sürdürmüşlerdir.

Günümüzde aşı karşıtları modern çağın olanaklarından yararlanarak internet aracılığı ile toplumu etkilemeyi sürdürmektedirler. Nitekim elektronik ortamda yapılacak kısa bir araştırmada, aşı karşıtı söylemler içeren 31.400.000 kadar sitenin bulunduğu görülmekte; abartılı ve yanlış haberlerle dolu olan bu kaynaklara örneğin ABD.'de erişkinlerin %55'inin rağbet ettiği belirtilmektedir (Davies, vd., 2002). Söz konusu sitelerde hangi tip haberlerin yer aldığı araştırıldığı bir çalışmada ise, aşılardan idiyomatik hastalıklara neden olduğu; aşılamanın immün sistemi olumsuz biçimde etkilediği; yan etki görülme sıklığının kasıtlı olarak gizlenmekte olduğu ve aşı politikalarının ticari kaygılar sonucu hazırlandığı gibi başlıklar altında toplayacağımız gerçek dışı ve abartılı suçlamaların ön plana çıkartıldığı bildirilmiştir (Wolfe, vd., 2002). Bu yaklaşımlar dışında rutin aşılama programlarının insan haklarına ve bazı grupların inançlarına ters düştüğünü; aşılanmanın özgürlükleri kısıtladığını; alternatif tıp uygulamalarının hastalıklardan korunmak için yeterli olduğunu savunan ve genellikle yaşanmış bazı dramatik öyküleri ele alarak duygu sömürsü yapan haberler bu sitelerde sıklıkla yer almaktadır (Kata, 2010; Bean, 2011).

Aşı Karşıtlığını Körükleyen Etmenler

Aşı karşıtlığı karmaşık bir konudur, ve aslında aşı karşıtı dediğimiz kişiler, bebeklerine tam olarak içinde ne olduğunu ve nasıl çalıştığını anlamadıkları bir maddenin enjekte edilmesinden dolayı içgüdüsel bir endişe duyan anne babalardan, hayatını aşıları ve modern tıbbi karalamaya adanmış, sadece aşılarla ilgili komplo kuramlarına değil daha pek çok komploya gönülden inanmış aktivistlere dek uzanmaktadır.

Toplumsal hafıza zayıflığı

Toplum hafızası çok güçlü değildir ve üzerinden zaman geçtikçe bir neslin yaşadığı zorluklar ve mücadeleler sonraki nesiller tarafından ya unutulur ya da önemini yitirir. Çocukluk çağı hastalıkları için de durum aynıdır. Nitekim halk sağlığı açısından büyük başarı olarak nitelendirilen aşı uygulamaları bir yerde kendi başarılarının kurbanları da olmuştur. Çok değil bundan 30-40 yıl geriye gidildiğinde hemen herkesin korktuğu, hatta çoğu ailenin pek çok çocuğunu kaybetmesine neden olan bulaşıcı hastalıklar bugün başarılı aşı kampanyaları sayesinde ortadan kalkmış ve unutulmuştur.

Ebeveynlerin güvenlik ve etkinlik endişeleri

Her anne baba elbette ki çocuğu için en iyisini ister. Aşıların uygulanırken az da olsa acı vermesi, veya hafif de olsa ateş, ağrı, bitkinlik gibi yan etkileri olması hiç bir ebeveynin hoşuna giden ve tercih ettiği bir durum değildir. İlâveten çoğu ebeveynin bağışıklık sisteminin karmaşık işleyişini bilmemesi ve aşıların içeriğindeki maddelerin ne amaçla eklendiği ve ne işe yaradığını anlayamaması, aşılar konusunda çekinceli davranmalarına neden olabilmektedir. Aşı karşıtı

propagandanın beslendiği şey de tam bu “koruyucu” endişedir. Çoğu anne baba, aşılarla ilgili ayrıntı ve anlaşılabilir bilgi veya bu endişelerine cevap ararken, aşı karşıtı site ve kurumlarca yapılan yanıltıcı bilgi ve komplo söylemlerine maruz kalmaktadır. Bu kaynaklarda yer alan eksik, yanlış ve hatta sıklıkla kasıtlı olarak asılsız bilgilerle karşılaştığında ise kafasındaki endişeler daha da derinleşmektedir.

Aşıların hem etkinliği, hem de güvenliğine dair önemli sayıda yazılı metin ve internet kaynağı mevcuttur. Ancak bu kaynaklarda kullanılan dilin karmaşık ve teknik olması, çoğu ebeveynin bu kaynaklara değil, daha basit bir dil ve görseller aracılığı ile propaganda yapan aşı karşıtı kaynaklara yönelmesine neden olmaktadır. Aşı karşıtı platformlarda verilen mesajların basitliğinin cazibesi sıklıkla sunulan bilginin doğruluğunu teyit etme ihtiyacının önüne geçmektedir.

Aşıların güvenlik ve etkinliğini sorgulamaya başlayan ebeveynler genelde önce aşı takvimindeki aşıları geciktirmeye, bir süre sonra da atlamaya başlamaktadırlar. Bazı durumlarda da ne yazık ki ebeveynlerin aşı karşıtı propagandanın tamamen etkisine kapılarak çocuklarını aşılatmaya tümüyle son verdikleri gözlemlenmektedir. ABD’de yapılan bir çalışmada, ebeveynlerin %80’i aşıların çocuklarının sağlıklı büyümesi için gerekli ve faydalı olduğunu belirtmelerine rağmen, çalışmaya katılan her 5 ebeveyninden biri aşıların önemine tam olarak ikna olmadıklarını ifade etmişlerdir. Gene bu çalışmada, aynı ebeveynlerin aşıların engellediği hastalıkların olası sonuç ve komplikasyonları ya da aşıların güvenilirliği hakkında yeterli bilgi sahibi olmadıkları gösterilmiştir (Kennedy, vd., 2011).

Doğallık arayışı

Günümüzde çoğu kişi büyük şehirlerde oldukça yoğun ve doğadan uzak hayatlar yaşamakta ve fırsat buldukça doğaya yaklaşmak, şehir keşmekeşinden kaçmak istemektedir. Domatesi dalından koparmak, ormanlık alanda vakit geçirmek, büyük şehirlerin ışık kirliliğinden uzak olarak gökyüzünü seyretmek çoğumuzun özlemini duyduğu yaklaşımlardır. Bu doğallık arayışı, ne yazık ki bazen hatalı bir akıl yürütme şekli olan ‘doğaya yönelim safsatması’ dönüşmeye neden olmaktadır.

“Doğaya yönelim safsatması”, herhangi bir madde ya da nesnenin “doğal” ise iyi ve faydalı, “doğal değilse” de kötü ve zararlı olduğu çıkarılmasını yapan bir akıl yürütme hatasıdır. Oysa bir şeyin iyi mi kötü mü, ya da faydalı mı zararlı mı olduğunu belirleyen özellik onun doğal ya da yapay olup olmadığından çok niteliğidir. Sıklıkla karşılaştığımız ‘ilaçlar kötüdür, çünkü kimyasal maddeler içerirler, oysa bitkisel tedaviler iyidir, çünkü doğaldır.’ argümanı bu hatalı akıl yürütmenin en bariz ve sık karşılaştığımız örneklerinden biridir. Bu cümle ilk etapta kulağa doğru gibi gelse de, biraz düşününce aslında bugün insanların 80-90 yaşlarına kadar yaşamasını sağlayan pek çok ilacın ‘sentetik’ olduğunu, pek çok doğal maddenin de aslında gayet öldürücü ve tehlikeli olduğunu fark etmek mümkündür. Bugün sepsis gibi pek çok ölümcül enfeksiyonun tedavisi sentetik antibiyotikler sayesinde yapılabilmektedir; buna

karşın dünyada en çok insanın ölümüne ve kanser ya da kalp hastalığı gibi ciddi hastalıklarla yakalanmasına neden olan maddenin ise tamamen bitkisel olduğunu biliyoruz: *tütün*.

“*Doğala yönelim safsatası*”, sözdebilim pazarlayıcıları tarafından da oldukça etkin bir şekilde suistimal edilen bir konudur. Günümüzde kendi sattıkları bitkisel karışımları, mucize diyet ve tedavileri kanal kanal dolaşıp anlatan, bunu yaparken de şahsi prim yapmak adına modern tıbbi karalayıp doğallığı yücelten pek çok “ekran doktoru” ve benzer medyatik karakter mevcuttur. Gündelik hayattaki pek çok kanalda, sosyal medyada, TV programlarında ardarda karşımıza çıkan bu söylemler, “*doğala yönelim safsatasının*” toplumda daha da kök salmasına ve ebeveynlerin aşıları “*doğal olmadıkları*” gerekçesiyle şüphe ile bakmasına neden olmaktadır. Çoğu aşı karşıtı propaganda sitesi “*doğala yönelim safsatasını*” kasıtlı olarak kullanarak zaten kafası karışmış ve endişelenmiş ebeveynleri aşılarından daha da soğutmaktadır. Facebook ve Instagram gibi kanallarda, aşı ile önlenebilecek hastalıklara karşı aşı olmak yerine, hastalık geçirmenin daha “*doğal ve sağlıklı*” bağışıklık sağladığını iddia eden gruplar da mevcuttur. Bu grupların aşıları karalamak yanında etkisiz ve hatta bazen zararlı önerileri paylaştığı da sıklıkla görülmektedir. Peki bir hastalığı yakalanıp geçirmek, bağışıklık sistemi için gerçekten de aşı olmaktan daha mı iyidir? En çok bilinen çocuk hastalıklarından biri olan kızamık enfeksiyonu üzerinden bu soruyu irdelemek mümkündür. Bu hastalığı geçiren her 100 çocuktan 20’sinin ciddi komplikasyonlar nedeniyle hastaneye yatması gerekmektedir. Hastalığa yakalanan 1000 çocuktan 1-2’si ölürken, 1500 çocuktan birinde de kızamığa bağlı ansefalit (beyin iltihabı) gelişmektedir. (Infections Diseases Society of America, ty). Oysa kızamık aşısı olan çocuklarda kızamığın en sık görülen ölümcül komplikasyonu olan zatürre görülme oranı 1/20’den 1/1.000.000’a, ansefalit görülme oranı da 1/1500’den 1/3.000.000’a düşmektedir (Spencer, vd., 2017). Rakamların söylediği şey tartışmaya yer bırakmayacak kadar nettir: *Aşılanmak, çocukların ‘doğal’ olarak bu hastalıkları geçirmesinden çok daha güvenlidir*. Aşılanma sayesinde hem olası komplikasyonların görülme sıklığı, hem şiddeti hem de hastanede yatma oranları çok daha azalmaktadır.

Bilime güvensizlik ve komplo kuramları

Aşı tereddütü ve karşıtlığında etkin olan bir diğer neden de bilimsel süreç ve kurumlara olan güvensizliktir. Bu güvensizliğine temelinde birbirini besleyen farklı etmenler mevcuttur. Bireylerin bilim okur yazarlık eksikliği, medyatik olmak için sansasyonel söylemlerle TV ekranı ve gazetelerde boy gösteren korku tüccarlarının sayısının artması, internet ile maruz kaldığımız genel bilgi kirliliği ve her geçen gün daha popüler olan komplo kültürü bunların başlıcalarıdır.

Bağışıklık sisteminin karmaşık yapısı, aşı üretim sürecinin teknik karmaşıklığı, aşılarında kullanılan ve aslında bir zararı olmasa da isimleri kulağa korkutucu gelen kimyasal maddeler zaten bu konuda bilgi birikimi çok olmayan kişilerin kafasını karıştıran faktörlerdir. Bu endişelerle doğru bilgi ararken kalitesiz ve yalan-yanlış bilgilere maruz kalan insanlar komplo kuramı yayan muhtelif kaynaklardaki yanlış hatta bazen düpedüz yalan bilgilerle aşıları

düşman olmakta ve aşı çekimseri kişilerin sayısı da gittikçe artmaktadır. Bilime güvensizlik ve komplo kültürü ile körüklenen aşı tereddütçüsü insanların aşuların lüzümsuz ve etkisiz olduğuna inanlardan, aşuların arkasında büyük komplo olduğuna inanlara dek geniş bir spektruma yayıldığını görmekteyiz. Aşuların lüzümsuz ve etkisiz olduğuna inananları bilimsel veri ve kanıtlarla ikna etmek kısmen mümkün olsa da, bir kez komplo söylemlerine kendilerini kaptırmış kişileri ikna etmek oldukça zordur.

Aşı karşıtı komplo teorilerinin en yaygın söylemlerinden biri “*aşuların ilaç firmalarının kandırması*” ve “*aşuları savunan tüm kurum ve doktorların da satılık veya paralı nefer*” olduğudur. Bu komplo iddiaları, sahiplerinin komplo zihniyetinin ne kadar derinine battıkları ile paralel olarak “*aşular aslında ilaç firmaları tarafından pazarlanan işe yaramayan para tuzakları*»ndan, “*aşular insan derisi ile kendini kamufler etmiş uzaylı kertenkelelerin beynimize implant yerleştirmek için geliştirdikleri bir aldatmaca*”ya kadar uzanabilir (David Icke: *Love and Lizard People*, 2019).

Bu komplolarla nasıl başa çıkılabilir?

346

Komplo kuramları, uğraşması en zor sorunlardan biri olup doğaları gereği döngüsel bir argüman kurdukları için bu denli derine inmiş komplo döngülerini kırmak oldukça zordur. Komplo söylevini yaratan ve buna gönülden inanarak yayılmasına önyak olmuş komplo sevdalılarının fikrini değiştirmek pek mümkün değildir. Ancak bu iddialara inanan herkesin de kemikleşmiş birer komplo teorisyeni olmadığını kabul etmek gerekir. Pek çoğu yukarıda bahsedilen endişelere sahip, doğallık arayışı içinde, bilim okur yazarlığı tam olmayan, komplo kuramcılarının eline düşmüş ve kafası karışmış kişilerdir. Bu insanların kafasındaki komplolar ile ilgili soru işaretlerini gidermek için yapılacak en etkin şeylerden biri komplonun temel öncüllerinin altındaki mantık hatalarını gösterecek sorular yöneltip, inandıkları komployu gene onlara sorgulatmaktır.

Pandemi süresinde, salgının kaynağından, yayılmasına; korunma yöntemlerinden tedavi yaklaşımlarına dek birçok alanda komplo söylevlerine şahit olduk. Özellikle toplum üzerinde etkili olduğunu düşündüğümüz bu tarz gerçek dışı söylentilerden bazılarını kısaca hatırlayalım:

“Hastalıklar, sağlıklı yaşam koşulları ve temiz su-sağlıklı besin kullanımı sayesinde aşulardan önce ortadan kalkmaya başlamıştır; buradan hareketle immün sistemimi güçlendirerek, sağlıklı beslenerek COVID-19’dan da korunabilirim.”

Bağışıklık sistemi vücutta en ince ayarlı çalışması gereken sistemlerden biridir ve gereğinden az çalışması muhtelif enfeksiyonlara meyil hazırlarken, gerektiğinden çok çalışması da allerjiden otoimmün hastalıklara uzanan başka ciddi sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Düzenli ve dengeli beslenme haricinde, bağışıklık sistemini ilaveten ‘ateşleyecek’ ve güçlendirici gıda takviyeleri ve destek ürünler mevcut değildir. Elbette ki düzenli ve dengeli beslenme ve

hijyen kurallarına dikkat etmek bir noktaya kadar hastalanmayı engelleyebilir, ya da hastalığın hafif geçmesini sağlayabilir, ancak satılan mucize ürünler, tuhaf diyetler ve destekleyici bitkisel veya alternatif tedavilerin COVID-19'a karşı kanıtlanmış bir koruyuculuğu bulunmamaktadır.

Kaldı ki COVID-19'un mortalitesinin en büyük nedeni akciğerlerde sıvı birikmesine neden olan sitokin fırtınası denen ve bağışıklık sisteminin aşırı alevlenmesi sonucu ortaya çıkan abartılı bağışıklık sistem yanıtıdır. (Cron vd., 2021)

“Aşı olmaksızın hastalanmayı yeğlerim; zaten COVID-19 hafif atlatılan bir hastalıktır ve korkmamı gerektiren bir sorun değildir.”

Bu iddianın aksine, COVID-19 aşısı olmak, hastalığı geçirmeye nazaran çok daha stabil ve öngörülebilir bir bağışıklık yanıtı oluşturmakta, daha yüksek miktarda ve dayanıklı antikorlar yaratmaktadır. (Yu vd., 2022) Ayrıca aşıları kişilerin COVID-19 kapması sonrasında COVID-19'a bağlı komplikasyonların aşısız kişilere göre çok daha az sayıda olduğu saptanmıştır. Kısaca, aşılanmak hem COVID-19 kapma ihtimalini, hem COVID-19'e bağlı komplikasyon oranlarını düşüren güvenli bir yöntemdir. (Kavanaugh vd., 2021)

347

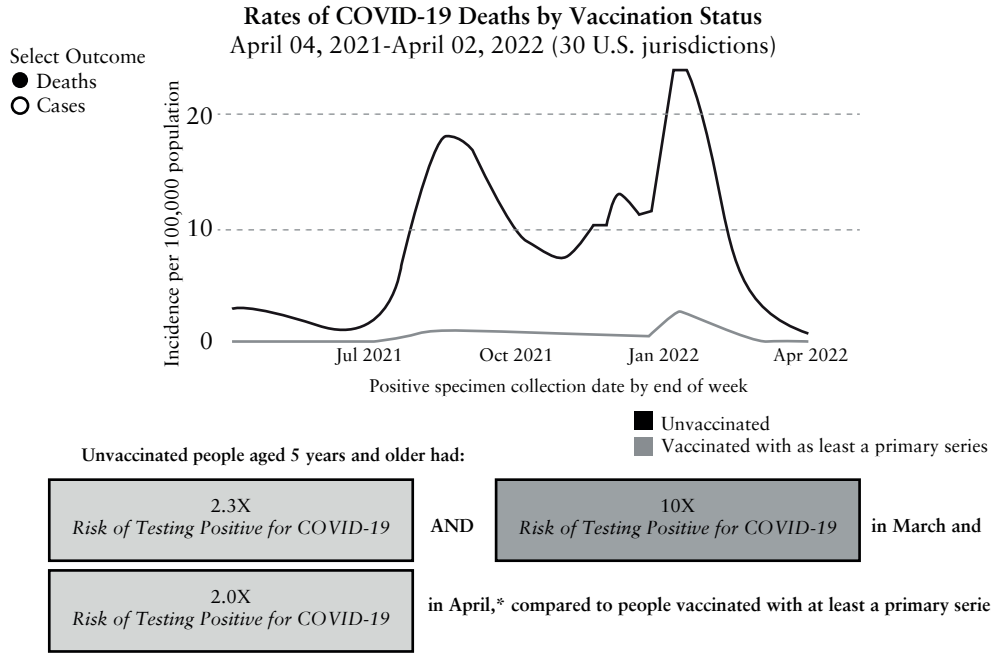
“Aşılar güvenli değildir; olması gerekenden çok daha kısa sürede kullanıma sokulmuş ve gerekli denetimleri yeterince gerçekleştirilmemiştir.”

COVID aşılarının uygulanmaya başlamasından itibaren bir yıldan uzun bir zaman geçmiştir ve Mayıs 2022 itibariyle dünyada 12 Milyara yakın dozda aşı yapılmış, ve 5 Milyara yakın insan tam doz COVID aşılanmasını tamamlamış durumdadır. Bu yaygın kullanıma rağmen, COVID aşılarına bağlı kayda değer endişe görülmemiştir. Ortaya çıkan çok nadir yan etkiler bu süre içinde dikkatle monitörize edilmiş, olası riskleri elimine edecek gerekli önlemler alınmış, bazı aşıların kullanım yaş ve cinsiyet grupları bu yan nadir yan etkileri de elimine edecek şekilde hızla yeniden düzenlenmiştir. Bugün 12 Milyar doz aşından sonra rahatlıkla söyleyebiliriz ki COVID-19 aşıları güvenlidir. (Ritchie vd., 2020)

“Pandemi süresince hastalananların çoğu aşı olanlardır”;

Muhtelif bilimsel yayınlar ve hastalık tarama birimleri bu iddiayı defalarca çürütmüş olmasına rağmen hala bu komplo teorisi yayılmakta ve kabul görmektedir. Oysa tüm geçerli kaynaklarda aşılanan kişilerin hastalanma ve ciddi hastalık geçirme risklerinin aşısızlardan daha az olduğu, ölüm risklerinin ise ciddi oranda düşük olduğu görülmektedir. Aşağıdaki grafikte aşısız popülasyonun (siyah çizgi) ölüm oranları ile aşıli popülasyon ölüm oranlarının

(gri çizgi) arasındaki çarpıcı fark gözler önüne serilmektedir. (Centers for Disease Control and Prevention, 2022)

Source: CDC COVID-19 Response, Epidemiology Task Force, Surveillance & Analytics Team, Vaccine Breakthrough Unit

“COVID-19 çocuklarda ciddi sorun yaratmamaktadır; bu nedenle yeterince incelenmemiş ve ileride ne tür bir sakınca doğuracağını bilmediğimiz bir aşırı çocuğuma uygulamam.”

Yapılan bilimsel çalışmalar çocukların çoğunda COVID yetişkinlere göre daha hafif geçse de COVID geçiren çocukların bir kısmında uzun COVID sendromu gözlemlendiğini, bu çocuklarda uzun vadeli davranış bozukluğu ve öğrenme güçlüğü gibi komplikasyonlar görülebildiğini göstermektedir. Ayrıca COVID-19 sonrası çocuklarda rastlanan ciddi ve bazen de öldürücü bir sendromu olan MIS-C (Çocuk Enflamatuvar Multisistem Sendromu) aşılılarla %91 oranında önlenmektedir. MIS-C vakalarının %95’i aşısız çocuk ve ergenler oluşturmaktadır. (Zambrano vd. 2022)

Sonuç olarak aşılardan kullanıma girdiği yıllardan başlayarak bazı kesimler farklı gerekçelerle aşılama olgusunu karalamakta; rastlantısal nedenlerle açıklanacak bulgulara dayanarak aşılıları zararlı ilan etmektedirler. Elbette aşı konusunda “sıfır risk” den bahsetmek olası değildir ve düzenli biçimde gerçekleştirilen izlemlerle yan etki sorununun yakından takip edilmesi gereklidir ve bu takip ciddi biçimde yapılmaktadır. Bu süreçte aşılamanın getirileri düşünüldüğünde, herhangi bir olumsuzluk konusunda ortaya atılacak savların özenle irdelenmesi; hem basın organlarının hem de sağlık çalışanlarının, konunun hassasiyetini unutmaksızın söylemlerinde daha dikkatli ve duyarlı olmaları gerektiği bilinmelidir. Kısaca bugüne dek aşılardan

konusunda gündeme getirilen olumsuzlukların büyük oranda bilimsel verilere dayanmadığı ve bu tip haberlerle toplumun aşından soğutulma riskinin bulunduğu unutulmamalı, konuya özenle yaklaşılmalı ve aşılama programlarının değiştirilmesine gerek olmadığı kabul edildiği göz ardı edilmemelidir (Phillips, vd., 2009). Aşı karışıklığı ile savaşmak hepimizin görevidir. Hekimler ve sağlık çalışanlarından, bilim okur yazarı olan sorumluluk sahibi bireylere dek, yapmamız gereken yanlış bilgi ve komplolar ile akli karışıklara sabır ve empati ile doğruları anlatmak ve onları komplo kuramı döngüsünden çıkaracak şekilde eleştirel düşünmeye teşvik etmektir (Badur, vd., 2020).

Ne yazık ki, değinilen bu tür bir sorunu COVID-19 pandemisi süresince yaşadığımızı ve konunun güncelliğini koruduğunu görmekteyiz. Pandeminin ilk günlerinde DSÖ, infodemiye, “özenle yönetilmesi gereken önemli bir risk” olarak tanımlamıştır. Böyle bir sorunun varlığında, toplumla kurulacak iyi ve sürekli iletişim, yaşamsal öneme sahip bir halk sağlığı yaklaşımı olarak değerlendirilmeli; gelecekte ortaya çıkacak olası salgınlar ile daha etkili mücadele için alınacak önlemler buna göre yapılandırılmalıdır.

Kaynakça

349

- Arce, J. S. S., Warren, S. S., Meriggi, N. F., Scacco, A., McMurry, N., Voors, M., Syunyaev, G., Malik, A. A., Aboutajdine, S., Adejo, O., Anigo, D., Armand, A., Asad, S., Atyera, M., Augsburg, B., Awasthi, M., Ayesiga, G., E., Bancalari, A., Nyqvist, M., J., ... Omer, S. B. (2021). COVID-19 vaccine acceptance and hesitancy in low- and middle-income countries. *Nature Med*, 27, 1385-1394.
- Badur, S., Ota, M., Öztürk, S., Adegbola, R., Dutta, A. (2020) Vaccine confidence: the keys to restoring trust. *Human Vac Immunother*, 16, 1007-1017.
- Bean S. J. (2011). Emerging and continuing trends in vaccine opposition website content. *Vaccine*, 29, 1874-1880.
- Cavanaugh A. M., Spicer, K. B., Thoroughman, D., Glick, C., Winter, K. (2021) Reduced Risk of Reinfection with SARS-CoV-2 After COVID-19 Vaccination - Kentucky, May-June 2021. *MMWR Morb Mortal Wkly Rep*, 70, 1081-1083.
- Centers for Disease Control and Prevention. (2022, Mayıs 27). *COVID Data Tracker*. Atlanta, GA: US Department of Health and Human Services, CDC. <https://covid.cdc.gov/covid-data-tracker>
- Cron, R. Q., Caricchio, R., Chatham, W.W. (2021). Calming the cytokine storm in COVID-19. *Nat Med* 27, 1674-1675.
- David Icke: *Love and Lizard People* (2019). The Psychology of Extraordinary Beliefs. Ohio State University, College of Arts and Sciences. Erişim tarihi: 13 Eylül 2020, <https://u.osu.edu/vanzandt/2019/02/11/david-icke-love-and-lizard-people/>
- Davies, P., Chapman, S., Leask, J. (2002). Antivaccination activists on the world wide web. *Arch Dis Child* 87, 22-25.

- Infections Diseases Society of America (t.y.) *Measles Vaccination: Myths and Facts*. Erişim tarihi 12 Eylül 2020: <https://www.idsociety.org/public-health/measles/myths-and-facts/>
- Kata, A. A. (2010). postmodern Pandora's box: anti-vaccination misinformation on the internet. *Vaccine*, 28, 1709-1716.
- Kennedy, A., Basket M., Sheedy K. (2011, Mayıs) Vaccine attitudes, concerns, and information sources reported by parents of young children: results from the 2009 HealthStyles survey. *Pediatrics*, 127 (Supplement 1), 92-99.
- Phillips, C. J., Matyas, G. R., Hansen, C. J., Alving, C. R., Smith, T.C., Ryan, M. A. K. (2009). Antibodies to squalene in US Navy Persian Gulf War veterans with chronic multisymptom illness. *Vaccine*, 27, 3921-3926.
- Plotkin S. A. (2005). Vaccines: past, present and future. *Nature Med (Suppl.)* 11, 5.
- Plotkin S. L. ve Plotkin S. A. (2008). A short history of vaccination. W. Orenstein, P. Offit, K. M. Edwards, S. Plotkin (ed.), *Vaccines* içinde. Saunders Elsevier.
- Ritchie, H. Mathieu, E., Rodés-Guirao, L. Appel, C., Giattino, C., Ortiz-Ospina, E., Hasell, J., Macdonald, B., Beltekian, D., Roser, M. (2020). *Coronavirus Pandemic (COVID-19)*. OurWorldInData.org. <https://ourworldindata.org/coronavirus>.
- Salisbury, D. M. Ve Spika, J. S. (2008). Immunization in Europe W. Orenstein, P. Offit, K. M. Edwards, S. Plotkin (ed.), *Vaccines* içinde. Saunders Elsevier.
- Spencer, J. P, Pawlowski, R. H, Thomas, S. (2017, Haziran) Vaccine adverse events: separating myth from reality. *American Family Physician*, 95(12), 786-794.
- Wolfe R. M ve Sharp L K. (2002). Anti-vaccinationists past and present. *Brit Med J*, 325, 430-423.
- Wolfe, R. M, Sharp, L. K, Lipsky, M. S. (2002) Content and design attributes of antivaccination web sites. *JAMA*, 287, 3245-3248.
- Yu, Y., Esposito, D., Kang, Z., Lu, J., Remaley, A. T., Giorgi, V. D., Chen, L. N., West, K. Cao, L. (2022). mRNA vaccine-induced antibodies more effective than natural immunity in neutralizing SARS-CoV-2 and its high affinity variants. *Sci Rep* 12, 2628.
- Zambrano, L. D., Newhams, M. M., Olson, S. M., Halasa, N. B., Price, A. M., Boom, J. A., Sahni, L. C., Kamidani, S., Tarquinio, K. M., Maddux, A. B., Heidemann, S. M., Bhumbra, S. S., Blinc, K. E., Nofziger, R. A., Hobbs, C. V., Bradford, T. T., Cvijanovich, N. Z., Irby, K., Mack, E. H., ... Randolph, A. G. (2022). Effectiveness of BNT162b2 (Pfizer-BioNTech) mRNA Vaccination against multisystem inflammatory syndrome in children among persons aged 12-18 years – United States, July-December 2021. *MMWR Morb Mortal Wkly Rep* 71, 52-58.